

ДО ПРОБЛЕМИ ШТУЧНОЇ МОВИ

Ідея моноглотії як універсальної мови для використання людством належить видатному гуманісту Яну Коменському (1592-1670), який сподівався за її допомогою скомпенсувати наслідки падіння Вавілонської вежі [3, с. 145]. Біблійне бачення багатомовності як перешкоди до порозуміння між людьми на віки визначило вектор європейських устремлінь до створення спільного комунікативного простору з мовою міжнародного спілкування.

Процес переходу до одномовності видавався Я. Коменському триступінчастим. Першим кроком у цьому напрямі було «вирівнювання» правил вимови, тобто уніфікація фонетичного рівня різних мов. Наступним мав стати період поліглотії, під якою мислитель розумів користування трьома мовами, а саме, івритом, грецькою і латиною. Період моноглотії, що передбачав користування штучною мовою, завершав перехід до безконфліктного простору міжнародної комунікації [там само].

Штучні мови створювались у різні часи з метою містифікації, конспірації, естетичної насолоди, гри, спілкування з позаземним розумом тощо [3, с.144]. Так, **Lingua Ignota** була створена в XII ст. абатисою Гільдегардою Бінгенською. Ціль розроблення мови не є достеменно відомою, однак імовірно, що нею користувалися задля конспірації [4, с.284]. Автор «Утопії» Томас Мор запропонував широкому загалу алфавіт і мову неіснуючого острова задля створення у читачів упевненості в його існуванні. Філолог і письменник Дж. Р. Толкін створив кілька **ельфійських, гномську мову та чорну говірку** для міфічного світу Середзем'я, щоб оживити свій Легендаріум. **Клінгонська мова** була розроблена професійним лінгвістом Марком Окрендом на замовлення Paramount Studio як мова однієї з іншопланетних рас у науково-фантастичній франшизі *Star Trek* [5].

Загалом відомо більше сімдесяти штучних мов, розроблених у різні часи. До їхньої кількості не входять мови програмування, створені для передачі команд машинам. **Есперанто** виокремлюється з-поміж інших мов як найпоширеніший (до 2000000 користувачів) і найуспішніший проєкт створення міжнародної планової мови [2].

Започаткована в 1887 р., ця мова отримала назву за псевдонімом її автора. Лікар-поліглот Людвік Лазар Заменгоф підписав свій перший підручник з міжнародної мови іменем Doktoro Esperanto (той, що сподівається). На відміну від Я. Коменського, Заменгоф не мав на меті створення мови, котра б витісняла інші мови з комунікативного простору, а радше пропонував мову нейтральну, легку до вивчення та придатну для міжнародного спілкування [2]. Деякі учні та послідовники Л. Заменгофа мали інші плани на цей мовний проєкт. Ймовірно, під їхнім впливом творець есперанто сформулював доктрину гілелізму як єврейського релігійно-етичного вчення, метою якого було створення

«нейтрально-людського народу». Пізнішою версією цієї доктрини став гомаранізм – філософсько-релігійне вчення, яке надало ідеї громадянина світу всезагальний характер [там само].

Утім, швидке поширення мови есперанто пояснюється не стільки її ідеологічною базою, скільки легкістю опанування її фонетики та граматики. Щойно з'явившись на європейських теренах, мова, сконструйована Л. Заменгофом, витіснила **волапюк**, створений у 1879 р. Й. М. Шлеєром, і перехопила його потенційних користувачів [3, с.146]. Успіхові есперанто сприяла значна кількість періодичних видань цією мовою, перекладів з інших мов, а також – поява численних літературних творів, для яких есперанто було мовою оригіналу [1, с.59]. Важливим чинником розповсюдження есперанто стала практика його вивчення у школах для сліпих та, відповідно, поява есперантомовних брайлівських видань.

У процесі свого становлення есперанто виявило низку ознак природної мови з тією різницею, що розвиток штучної планової мови вкладається у доволі стислий часовий термін.

На першому етапі використання мови відбувається накопичення лексики. Наприклад, довгий час мові есперанто бракувало ономотопейних слів, термінів [там само] тощо. Заповнення лексичних лакун має відповідати фонетичним і граматичним правилам, проте регламентовані закони словотвору перестають задовольняти окремих користувачів. Як наслідок, з'являються нові варіанти есперанто, такі як **ідо** чи **новіаль** [там само, с.60], а між новаторами та ортодоксами починається запекла боротьба (всупереч уявленням гуманістів про об'єднувальну місію штучно створеної мови).

Пропагування сконструйованої мови є успішним у тих випадках, коли її поява є відповіддю на запит широкого загалу, а також за умови розвиненої навчальної бази: наявності підручників, методичних посібників, словників і вчителів. Так, на зламі XIX і XX ст. назріла потреба у нескладній та водночас гарній мові для міжнародного спілкування. Мікс із романських, германських, семітських і слов'янських коренів, суфіксів і закінчень [2], що нагадував якесь усереднене іспано-італійське наріччя, цілком задовольняв естетичні смаки неофітів есперанто. Амбасадорами міжнародної мови ставали відомі письменники, державні діячі, освітяни, що уможливило вивчення есперанто в університетах.

Сконструйована мова, як довела практика, не завжди виправдовує сподівання своїх творців. Не ставши універсальною мовою для людства, есперанто все ж зайняло певну нішу в міжнародному спілкуванні й виконує ті самі функції, що і природні мови. Позаяк існують люди (понад 2000 осіб), для яких есперанто є рідною мовою, суттєво звужується поняття його штучності.

Література:

1. Козак Т. Функціональне навантаження штучних мов у системі міждержавних відносин. *Вісник Львівського університету. Серія: міжнародні відносини*. 2013. Вип.33. С.55-63.
2. Кондратюк В., Галайчук І. Esperanto: походження та проблеми. 26 червня 2020. URL: <http://surl.li/sovuf>
3. Rossella D. Twas brillig, and the slithy toves: Translations at their Extreme. URL: https://www.academia.edu/8638898/Twas_brillig_and_the_slithy_toves_Translations_at_their_Extreme (Дата звернення: 12.04.2024).
4. Schnapp J.T. Virgin Words: Hildergard of Bingen's Lingua ignota and the Development of Imaginary Languages Ancient and Modern. *Exemplaria*. 1991. P.267-298.
5. Wahlgren Y. Klingon as Linguistic Capital: A Sociolinguistic Study of Nineteen Advanced Klingonists. URL: <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1355045&fileId=1355046> (Дата звернення: 14.04.2024).

Кутненко К. О., студентка
Рейдало В. С., к. пед. н., старший викладач
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

РЕАЛІЇ У ВЛАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНОГО РОМАНУ РЕЙЧЕЛ ДЖОЙС «THE UNLIKELY PILGRIMAGE OF HAROLD FRY»

Переклад сучасної іншомовної літератури українською мовою поповнює скарбницю вітчизняної культури, заохочує людей читати і пізнавати українською, розвиває міжкультурний діалог.

Одним із складних питань перекладу художніх творів є наявність у тексті оригіналу реалій, що відображають культуру та світосприйняття окремого народу, та способи їх передачі у перекладі.

Реаліями називають «одиниці національної мови, що позначають унікальні референти, властиві одній лінгвокультурі та відсутні в іншій» [3, с. 160]

Лінгвістка Олена Селіванова визначає реалії як «лакуни культурного простору ... (які позначають національні страви, одиниці міри, свята, обряди тощо, а також сприйняття відстані, етнографічні, пов'язані з побутом, лакуни культурного запасу (символічні))» [Там само].

У перекладознавстві співіснують різні підходи до прийомів передачі реалій у перекладі. Найпоширенішими є: транскрипція, транслітерація, тлумачення, коментарі, примітки, виноски, генералізація, еквонімізація тощо [2, с. 170]. Вибір